

ФАКТОРИ, ВЛИЯЕЩИ ВЪРХУ ИНОВАЦИОННАТА ДЕЙНОСТ НА МСП

SME's INNOVATION ACTIVITY FACTORS

Neviana Taneva¹, Dimcho Dimov²

*¹Department of Management, Technical University-Sofia, Bulgaria,
E-mail: ntaneva@tu-sofia.bg*

*²Department of Management, Technical University-Sofia, Bulgaria,
E-mail: ddimov@tu-sofia.bg*

Abstract. Small and medium-sized enterprises (SMEs) are a very important economic sector in many countries and the impact of innovation in their business is growing. There are different factors that affect the ability of businesses to create new knowledge and to form and implement new ideas. Some of them enhance innovation in enterprises, others are preventing it. Therefore, it is necessary to know the factors that contribute to the development of innovation and competitiveness. The determination of these factors is ambiguous and depends on the object of activity and the category of the enterprise. Innovation in the enterprise is determined on the corporate micro and macro environment and the knowledge and skills of the entrepreneur.

Keywords: small and medium enterprises (SMEs), innovation, factors, innovation activity.

1. Въведение

Малките и средните предприятия (МСП) оказват силно влияние върху икономическия растеж и конкурентоспособността на икономиките на страните. Основното предизвикателство пред МСП от различните сектори на икономиката е да повишат своята иновативност и конкурентоспособност на националния и външните пазари.

Различни програмни и стратегически документи (инициативата „Съюз за иновации“, програмата „Хоризонт 2020“ и др.) посочват огромната роля, място и значение на МСП за преодоляване на последиците от кризата, за повишаване на заетостта и подобряване икономическото развитие на страните [1]. Поради това е особено важно да се разгледат факторите, които спомагат за намиране на нови бизнес идеи, като се използват съвременни технологии в бизнеса. Целта на това изследване е да се анализира състоянието на сектора на МСП в България, като се разгледа и подчертае значимостта на факторите, които въздействат върху иновационната активност на българските МСП.

2. Състояние на сектора на МСП

След преминаването на България от централизирана към пазарна икономика се създадоха условия за развитие на малкия и средния бизнес у нас. В Закона за малките и средните предприятия (ЗМСП) са дефинирани характеристиките, които определят предприятията като микропредприятия, малки или средни. Категориите МСП в ЗМСП са съобразени с изискванията на Европейския съюз от 1 януари 2005 г. (Препоръка 2003/361/ЕС). В изпълнение на чл. 5, ал. 1 от ЗМСП за периода от 2002 г. до 2020 г. са разработени три национални стратегии. С решение № 37 на Министерски съвет от 23 януари 2014 г. е приета последната Национална стратегия за насърчаване развитието на МСП 2014-2020. Това е една от най-важните цели на икономическата политика в България. В Стратегията са хармонизирани приоритетите на България към МСП с тези на Европейския съюз. Стратегията се фокусира върху създаването на благоприятна икономическа, административна, информационна, финансова и правна среда за функциониране на МСП. МСП заемат значителен дял от икономическите дейности в България. Те са 99,8% от общия брой предприятия и това отговаря на средната стойност за Европейския съюз [2, 3]. След кризата в България се промени баланса между микро и малките предприятия. Увеличи се броят на микропредприятията и през 2011 г. той е 92%, като около половината от тях се състоят от един човек [3]. Малките предприятия са структурата, която е по-устойчива при кризисни условия, но те намаляват и за 2011 г. са 7,2%. Продължава преминаването на средните предприятия към малките и на малките към микропредприятията.

Секторът, в който българските МСП са най-активни, е търговията на дребно (над 30% от МСП в България срещу около 17% в ЕС), а не бизнес услугите, както е в ЕС [3].

Големите предприятия в България запазват относителния си дял от около 0,2%-0,3% от всички предприятия, което осигурява достатъчно възможности за партньорство с десетки хиляди МСП. Това поставя България на средно ниво в ЕС по размер на сектора на големите предприятия. В България големите предприятия не са във високотехнологичните области, а са в секторите на енергетиката, комуникациите и финансите [3].

МСП в България допринасят за 75% от заетостта (68% в ЕС) и 62% от добавената стойност (58% в ЕС). От 2002 г. до 2011 г. МСП в България са увеличили своя принос към добавената стойност над 4 пъти. Най-големият ръст в заетостта – с близо 35% - е в микропредприятията.

За периода 2004-2011 производителността на труда в МСП се е увеличила със 126%, а в големите предприятия със 104%. Разликата между големите предприятия и МСП по този показател се е стопила от 2,5 на 2,3 пъти. Отново най-големият ръст в производителността на труда е при микропредприятията. България продължава да навакса изоставането в този показател от останалите държави-членки и въпреки най-високия ръст в ЕС в

производителността на труда, все още българските МСП изпреварват по този показател единствено румънските [1]. Равнището на производителност на труда в тези предприятия е по-ниско от това на европейските страни [1].

Важно значение при анализирани ролята и значението на МСП има и разпределението им по сектори на високотехнологично (високо и средновисокотехнологично промишлено производство) и нискотехнологично производство (ниско и среднонискотехнологично промишлено производство), интензивни и нискоинтензивни на знание услуги. България в момента е с най-ниския дял на предприятия във високотехнологичното производство – 1% и с втори най-нисък дял в интензивни на знание услуги – 14%. България е с най-високия дял на нискоинтензивни на знание услуги – 68%.

Нисък е дялът на бързорастящите малки и средни предприятия (с над 20% годишен ръст на оборота), които са около 6% от всички МСП, а създават 40% от добавената стойност.

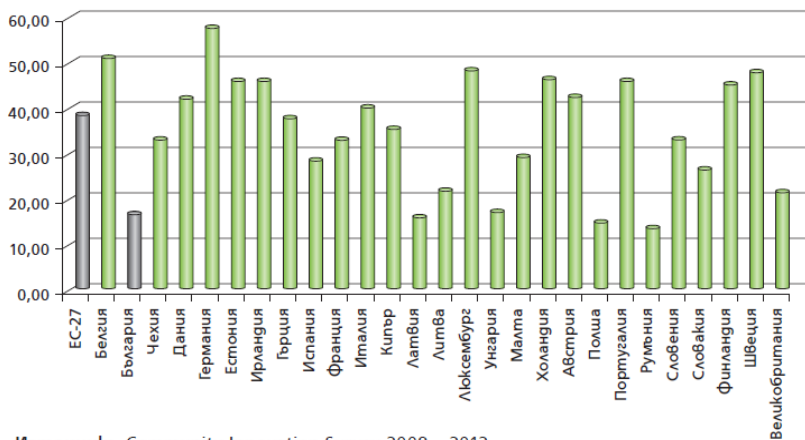
Непрекъснатото намаляване на жизнения цикъл на продуктите и на иновациите, интензивното развитие на технологиите предизвиква необходимостта от специализация и постоянно технологично обновление и бързо реагиране на технологичните нововъведения.

Според класация на Съюза за иновации, водеща инициатива на стратегия „Европа 2020“ България е с най-драстичен спад в годишната класация и вече заема последното място в ЕС. След регистрирания темп на догонване за периода 2006 – 2010 г. индексът за страната, измерващ състоянието и качеството на научноизследователската и иновационната инфраструктура, иновационните дейности на фирмено равнище и постигнатия икономически ефект, е спаднал е цели 18,7% в сравнение с 2010 г. [1].

3. Фактори, които повишават иновационната дейност на МСП

В процеса на превръщане на предприятията в устойчиви стопански организации се срещат различни трудности. Те пречат за тяхното развитие, отразяват се негативно върху растежа им и в много случаи са причина за техния фалит. Факторите, които въздействат върху способността на предприятията да създават ново знание и да формират и реализират нови идеи са разнообразни. Едни повишават иновативността на предприятията, а други я пречат. Затова е необходимо да се познават факторите, които съдействат за развитието на иновативността и конкурентоспособността на предприятията. Определянето на тези факторите не е еднозначно и зависи както от предмета на дейност, така и от категорията на предприятието. Иновациите в предприятието се определят още от фирмената среда, от макро и микровъншната среда, от знанията и уменията на предприемача. Към факторите също се отнасят управлението, човешките ресурси, участващи в иновационните дейности, развитата иновационна инфраструктура в предприятието, резултата от разработване и внедряване на нови идеи,

предмета на дейност на предприятието и технологичния му интензитет, иновационните мрежи, финансирането на иновационната дейност и др. Подобряването на един от тези фактори в дадено предприятие води след себе си до развитието и на друг фактор, а впоследствие и до положителен ефект върху всички останали фактори. На фигура 1 са показани МСП, внедрили иновации (продуктови/процесни) в България и в страните от ЕС за периода 2008-2012 г.

Източник: Community Innovation Survey 2008 – 2012.

Фиг. 1. МСП, внедрили продуктова/процесна иновация, % от МСП

3.1. Размер на МСП и отрасловата принадлежност

Размерът на предприятията е важен фактор, който оказва влияние върху потенциала и способността за осъществяване на иновационна дейност [4].

Сред изследователите има привърженици на приоритетните предимства както на малките, така и на големите предприятия. Големите предприятия разполагат с по-добра ресурсна осигуреност, по-големи финансови ресурси, възможности за купуване на патенти и лицензи, наличие на голям брой квалифициран персонал и на съвременна техника, в резултат на което се създават иновации с висока добавена стойност.

Според другите привърженици МСП са по-иновативни от големите независимо от ограничените пазари, затруднения достъп до финансов и информационен ресурс, невъзможността за извършване на значителна изследователска и развойна дейност, защото имат гъвкава структура, къс производствен цикъл, по-висока мотивация на персонала, осигуряват по-висока производителност на труда и нови работни места. Но за отстраняване на недостатъците големите и малките предприятия са заинтересовани да си

сътрудничат един с друг, да работят заедно, в мрежи, за да създават условия за повишаване на иновативността им.

Принадлежността на МСП към определен сектор на икономиката оказва съществено влияние върху иновационната му дейност. Предприятията от високотехнологичните отрасли се различават от предприятията от традиционните отрасли по размера на прилаганите нововъведения. Всяко предприятие, независимо от секторната и отрасловата принадлежност, трябва непрекъснато да прави иновации и да предлага нови стоки и услуги на пазара.

3.2. Финансиране

Достъпът до финансиране е фактор от ключова значимост, защото от него се определя нивото на иновативност на МСП. Разходите за научни изследвания и иновационна дейност, направени за генериране, разработване и разпространяване на нови знания в обществените и бизнес сектора се разглеждат като индиректен показател за иновационния капацитет на националните икономики. Те са фактор за икономически растеж и конкурентоспособност на икономиката.

Финансирането за научноизследователска и развойна дейност (НИРД) като дял от БВП е показател за динамичен икономически растеж и конкурентоспособност. Анализът на средства, изразходвани в това направление у нас показва неблагоприятни тенденции. Нисък е дялът на инвестиции в НИРД от БВП (0,57% за 2012 г.), които са осигурени предимно от външни източници или ако те се изключат - 0,34% от БВП за 2012 г. [1].

В страната се провежда иновационна политика, финансирана от външни източници на инвестиции в НИРД и иновациите, липсва ясен ангажимент за публична подкрепа както на пряко финансиране, така и за непряко стимулиране, съществуват корупционни практики, недостатъчно е изразена прозрачността, административната тежест и процедурите за мониторинг и оценка. Все още не е добре развита информационна среда по отношение на възможностите за предоставяне на достъпни услуги или за проектно финансиране (от ИАНМСП, от ББР, по оперативни и други програми). Затова при планирането и програмирането на периода 2014-2020 година трябва да се набележат мерки с по-голям мултиплициращ ефект [1].

3.3. Използване на ИКТ

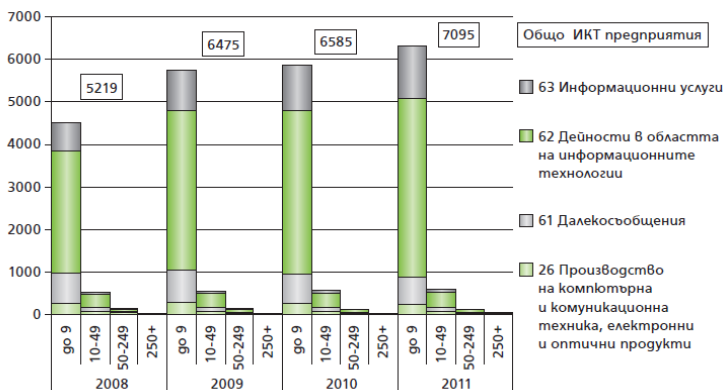
Използването на информационно комуникационните технологии (ИКТ) има голямо значение при определяне нивото на иновативност в МСП. ИКТ като сектор осигурява предлагането на иновативни предложения, продукти и услуги и е фактор за развитие и растеж на останалите сектори. Възможността за достъп до и ефективно внедряване и използване на информацията и информационните и комуникационни технологии създава нови възможности и нови изисквания за конкурентно развитие и растеж на българската

икономика. Достъпът до интернет, внедряването и използването на информационните и комуникационните технологии характеризират равнището на иновативност на предприятията. ИКТ повишава ефективността на управление и създава възможности за въвеждане на нови бизнес модели като електронна търговия и електронен бизнес.

Всеки три от четири промишлени МСП в страната има фирмена интернет страница. Електронен подпис на управляващите притежават 78% от предприятията. Възможности за он-лайн поръчки и продажби имат 45% от предприятията, а 40% предоставят възможност за он-лайн плащания. Система за управление на взаимоотношенията с клиенти имат 18% от МСП. Също толкова е делът на тези, които са внедрили система за управление на доставчиците и приблизително толкова (17%) са предприятията, които използват интегрирана система за управление на почти всички процеси [5].

Делът на промишлените МСП със собствена регистрирана търговска марка в България или чужбина е 42%. Делът на микропредприятията с такава регистрация е 27%, на малките - 47%, а на средните - 61%. Предприятията със собствен патент възлизат на 20%. Регистриран патент имат 12% от микропредприятията, докато този дял при малките по размер предприятия е 21%, а при средните - 32%. Делът на микропредприятията, които декларират, че финансово са обезпечени да регистрират интелектуална собственост е 20%. Този на малките предприятия е 31%, а на средните - 43%.

Според данни на Националния статистически институт ИКТ секторът в страната включва повече от 9000 предприятия, като за последните три години сред тях преобладават микропредприятията (около 89%), а средните и големите са едва 2,5% [1]. На фигура 2 е представен броя на микро, малки и средни предприятия в избрани раздели на ИКТ сектора.

Фиг. 2. Брой МСП в избрани раздели на ИТК сектора по големина на предприятията

Възприемането и широкото използване на ИКТ при разработване или внедряване на иновативни предложения в продукти, процесни и управленски нововъведения създава мултиплициращ ефект за развитие и растеж и на другите сектори на икономиката.

В условията на страната може да се направи извода, че съществува необходимост от по-добро взаимодействие между всички елементи на националната иновационна система.

3.4. Научноизследователски и развоен потенциал и институционални взаимодействия

Повечето МСП не разполагат със собствен научноизследователски и развоен потенциал, освен ако предметът на дейност не е в тази област. Предприятията все още нямат традиции за участие в съвместна иновационна дейност, не използват знанията на други предприятия, институти, университети. Те разчитат основно на собствените си ограничени възможности при разработване или внедряване на нови или усъвършенствани продукти, услуги, технологии, иновационни проекти. Връзките на съвкупността от институции от частния и държания сектор, които индивидуално или във взаимодействие един с друг обуславят разработването и разпространението на иновациите в рамките на националната иновационна система са слаби. Взаимодействията между институциите в Националната иновационна система при МСП имат все по-нарастващо значение за повишаване на ниската им иновационна активност.

Значението на тези фактори за постигането на иновационен растеж у нас е все още недостатъчно разбрано.

Насърчаването на различните форми на сътрудничество между науката и бизнеса, включително с чуждестранни партньори е предпоставка за увеличаване на иновационния потенциал на МСП [1].

За успеха на високотехнологичните МСП предприятия е необходимо да се привличат и развиват изследователи и научни сътрудници, които да бъдат стимулирани и подкрепяни да създават иновационни разработки. Създаването на иновационна култура в МСП, изградена върху специфичните компетенции на изследователския персонал, ще повиши иновационната му активност и производителност.

Компетенциите, които способстват за развитието на такъв тип култура са: умения за работа в колектив и създаване на мрежа от взаимоотношения и партньорства, познания, свързани със същността на бизнеса и търговската стойност на иновациите и др.

Специалистите по приложна и развойна дейност трябва да са адаптивни и способни да създават новости, както и да извършват усъвършенствания в съществуващите продукти, услуги и процеси. Тяхната дейност е свързана с чести и бързи промени в средата, което изисква кратки срокове за изпълнение на задачите и необходимост от фокусиране върху приоритетите.

Те работят предимно в иновативни екипи, които създават възможности за връзки и взаимоотношения с външни изследователски и образователни институции.

Оттук могат да се направят изводи за някои специфични компетенции, които трябва да притежава научноизследователският персонал, като: гъвкавост и адаптивност, творчески възможности, способност за вземане на решения, инициативност и др. Иновационните процеси, които са свързани в голяма степен с обсъждането и вземането на творчески решения, изискват определени комуникативни умения, възможности за работа в екип и др.

Установена е пряка връзка между размера на разходите за НИРД като процент от БВП и броя на персонала, зает с НИРД, от една страна, и равнището на успеваемост и полученото финансиране по европейски рамкови програми, от друга. Минималното увеличаване на ресурсите за провеждане на научни изследвания (финансиране и човешки ресурси) може да създаде условия за още по-успешното представяне на страната в европейски и международни проекти за създаване и обмен на знание. Колкото по-голям брой участия/координации на международни проекти има дадена държава, респ. институция, толкова по-високи равнища на успеваемост се постига в бъдеще, вследствие на натрупания изследователски и проектен опит, ноу-хау, контакти [1].

Съществуват редица трудности, свързани с осигуряването на висококвалифицирани изследователи в българските МСП. Те са в резултат на недостатъчна финансова осигуреност, недостатъчно добри условия на труд и работна среда, наличие на бариери за израстване и кариетно развитие и др. Други основни проблеми на българските МСП са свързани със привличането и задържането на изследователски персонал и отношенията между управители и служители, климата в предприятието, мотивацията, ограничените възможности за реализация на иновационните идеи и т.н. [6].

4. Заключение

Разнообразни са факторите, които въздействат върху иновационното поведение на МСП, които трябва да се познават и управляват успешно. Необходими са нови, смели и бързи решения, за да може страната да излезе от капана на ниската конкурентоспособност. МСП имат положителна нагласа за иновационно поведение, което е положително, но не е достатъчно условие за осъществяване на иновационни дейности и постигане на съответни резултати. В предприятията няма подходящите условия за иновации. В резултат на разглеждане на факторите може да се направи заключението, че за повишаване на иновационната активност при МСП усилията в страната трябва да се насочат към:

» Провеждане на активна политика от страна на държавата и браншовите организации и най-висококачествена подкрепа за МСП, която да създаде условия за развитие на интензивна иновационна дейност при МСП и

особено при микропредприятията, които не могат да си позволят високи иновационни разходи.

» Разработване на мерки за иновационно развитие на нискотехнологични микро и малки предприятия.

» Засилване финансирането на НИРД.

» Подобряване на достъпа до финансиране на МСП по линия на европейските и националните програми, намаляване на бюрокрацията, опростяване на процедурите по кандидатстване, управление и отчитане на проектите.

» Подпомагане и намаляване на бариерите за излизането на чуждестранни пазари на новите и малките по размер предприятия.

» Подобряване на он-лайн достъпа до услуги.

При недостиг на научен и иновационен капацитет, мениджърите на МСП трябва да обединяват усилията си и да си сътрудничат при решаване на технологични проблеми, при усвояване на нови технологии или при излизане на външни пазари. Те трябва да подобряват сътрудничеството си с научни организации и колективи.

Необходимо е квалификацията и подготовката на специалисти, заети с НИРД, да се повишава, като се гарантира наличието на достатъчно подготвени кадри и програми за обучение, ориентирани към творчеството, иновациите и предприемачеството.

Литература

1. INOVATSII BG 2013, Fondatsiya „Prilozhni izsledvaniya i komunikatsii“, S., 2013.
2. Spravka v"v vr"zka s"s SBA za 2012, B"lgariya.
3. Natsionalna strategiya za nas"rchavane na MSP 2014-2020, MIYE, 2013.
4. TANEVA, N., Inovatsionen menidzhm"nt, Izd. King, S., 2011.
5. Izsledvane na predpriyemachestvoto i perspektivite za razvitiye na inovatsiite v MSP (2012-2013), IANMSP, 2013.
6. DIMOV, D., Competencies of the Personnel in High-Tech Enterprises, 10th International Congress Machines, Technologies, Materials, Varna, Bulgaria, 2013

Научите изследвания, резултатите от които са представени в настоящата публикация, са финансирани от Вътрешния конкурс на ТУ-София-2013 г.